

BALLADA

KÁLMÁNY LAJOS MUNKÁSSÁGA

A szegedi nagytáj népköltészetének legszebb hajtása, remeklése a ballada, amelynek nyelvi szépségét, megjelenítő erejét, benne a szegedi emberemlékezet archaikus dokumentumát a művelt magyar köztudatnak igazában még mindig ezután kell fölfedeznie és a székely balladák mellé helyezni.

„Elhitettük magunkkal — állapítja meg¹ Kálmány máig változatlan igazsággal —, hogy csak Erdély bércei közt találhatók arisztokrata színű balladák, miből kiindulva azután annyira mentünk, hogy ha Alföldünkről lejegyzett ilyféle balladát olvastunk, reáfoztuk, hogy a székelyektől kerül hozzánk. Panaszkodtunk, hogy mi szegények, nagyon szegények vagyunk a ballada neműekben. Szegénységünk okát is fűrésztük, oda jutottunk, hogy azért nincsenek szép számú balladánk, mert a balladák hazája a hegyes vidék...

Erdély székelyei helyzetüknél fogva mindég szívósan ragaszkodtak őseiktől örökölt hagyományaikhoz. A nemzetiség kérdése, a vetélkedés náluk végképpen nem aludt ki soha, székely, szász, oláh egyaránt becsülte, őrzötte kincseit. A hagyományokhoz való ragaszkodásának köszönheti Szeged népe is, hogy népköltésében több, kiváló becsú adat van, hogy némelyiket nem töredékben bírja, mint a székely, hogy itt is vannak arisztokrata színű és régi korból eredő balladák.”

Kétségtelen, hogy a Székelyföld és Moldva balladakincse mellett Szeged a legjelentősebb, archaikus balladaőrző magyar tájunk, amely kitörölhetetlen képét őrzi a középkor és törökvilág balladai párlatának, hagyatékának. Ennek az őrizetnek föltétele volt a még középkorba visszanyúló, hódoltságot átélő töretlen tudati folytonosság és azonosság.

Ez a törökidők nagy emberi próbatételein érelődött költészet leginkább Temesközbe, Bánátba rajzott, elszigetelődött népünk körében maradt fenn. Kivándorlása — mint a települési kép bemutatásánál láttuk — a XVIII. század második felében kezdődött, amikor magával vitte és nemzedékeken át konzerválta az akkori Város költészeti hagyományait, az időbeli közelség miatt még eleven török tematikát is. Erről számos archaikus nyelvi kövület is tanúskodik. A balladák zord atmoszférája egyébként az ő kemény, teles sorsának szorongásait is annyira példázta.

A következőkben a szegedi balladakincsnek elsősorban a szövegdokumentációjára kerül sor, hiszen az első közlésekhez, közvetlen forrásokhoz az olvasónak nehéz volna hozzáférnie. Miután a magyar népballada főleg *Solymosy Sándor*,² *Gragger*

¹ *Kálmány* II, 165.

² *Solymosy S.*, *Ballada. A magyarság néprajza. III.*

Róbert,³ Ortutay Gyula,⁴ Kallós Zoltán,⁵ Vargyas Lajos,⁶ Faragó József⁷ és annyi másnak érdeméből folklórkutatásunknak egyik legjelesebben interpretált ága, eredményeit nem szükséges lépten-nyomon idéznünk, ismételnünk, alkalmaznunk.

A szegedi táj balladakincse

Balladáink sorrendjét egyébként Vargyas összefoglaló nagy munkájának eredményei és módszertani tanulságai nyomán mutatjuk be.⁸

A BEFALAZOTT FELESÉG (Kőműves Kelemenné) balladáját Kálmány Törökbecse szegedi telepesei körében hallotta, de lejegyzésére sajnós, nem kerülhetett sor, mert a hatóságok elüldözték a faluból.⁹ Két, Kovács Ferencről följegyzett *kisiratosi* változat már kétségtelenül iskolai olvasókönyvből folklorizálódott.¹⁰

AZ ELCSALT MENYECSKE (Molnár Anna) ismeretes volt a mi tájunkon is. Ezt a bánáti *Tamásfalváról* (Hetin) származó, tőlünk gyűjtött töredék¹¹ is igazolja, amelyet egyébként a múlt század végén még egészében ismertek a faluban:

Van énnéköm hat kűváram,
Hetediket most csinálom...

A GYERMEKÉT ELHAGYÓ MENYECSKE (Gyönyörű Bán Kata) egyedülálló magyar szövegét¹² Kálmány gyűjtötte *Apátfalván* (1882):

— Gyere csak, gyere csak, Gyönyörű Bán Kata,
A mi országunkra, szép Törökországra!
— Nem mék én, nem mék én Fekete Rác Pétör,
Mer van néköm fiam, kis futosó fiam,
Karonülő lányom, kedves hitös párom.
— Nē gondolj tē vele!
Gyere csak, gyere csak, Gyönyörű Bán Kata,
A mi országunkra, szép Törökországra.
Kutya sē úgy ugat szép Törökországon,
Mint Magyarországon!
— Nem mék én, nem mék én Fekete Rác Pétör,
Mer van néköm fiam, kis futosó fiam,
Karonülő lányom, kedves hitvös párom.
Gyere csak, gyere csak Gyönyörű Bán Kata
A mi országunkra, szép Törökországra,
Kétszáz ezüst pénzér, hatvanhat tallérér,
Háromszáz aranyér!

³ Gragger R., Magyar népballadák. Budapest 1927.

⁴ Ortutay Gy., Székely népballadák. Budapest 1936. Ortutay Gy.—Krizsa I., Magyar népballadák. Bp. 1968.

⁵ Kallós Z., Balladák könyve. Bukarest 1970.

⁶ Vargyas L., A magyar népballada és Európa. I—III. Budapest 1976.

⁷ Faragó J., Balladák földjén. Bukarest 1977.

⁸ A szegedi nagytáj balladakincse Kálmány L., Koszorúk az Alföld vadvirágaiból II., Szeged népe I—III., Népköltési Hagyatéka (szerk. Ortutay Gyula) I—II., Kovács F., Iratosi kertek alatt; Paksa K., Kálmány Lajos nyomán a Bánátban; Krupa A., Újkígyósi népballadák. (Békési Élet 1973), Tóth F., Kálmány Lajos nyomában. Az Észak-bánáti népballadák élete; Burány B., Hallottatok-e hírét?

⁹ Kálmány II, 167.

¹⁰ Iratosi kertek alatt 105.

¹¹ Vargyas II, 50.

¹² Kálmány II, 162. Vargyas II, 73.

(Ekkor mán elmönt vele)

Elérték az erdőt, ott hatta a fiát,
Kis futosó fiát, karonülő lányát.
— Jegőnyefa mellett itthallak titőket.
Mikor a madarak szárnyukkal csattognak,
Csak azt gondoljátok,
Hogy édosanyátok beszél tőhozzátok.
Mikor eső esik: csak azt gondoljátok,
Hogy én fürösztgetlek, az édosanyátok!

(Főltötte űket a fára, elmönt)

Sasok vágik szívít, hollók sződik szőmit,
Szőgény ártatlan lélőknek hasíti bús szívít.
Mőntek, mőndőgéltek, azután lélültek.
Fejibe keresőtt Kata a törőknek.
— Mí dolog, mí dolog Győnyőró Bán Kata:
Sē eső nem esik, sēm főlhő nem látszik,
Mégis az én fejem csupa csavaró víz?
— Most kerekődött itt ēgy fekete főlhő,
Abbū csőpőródött ēnnyihány szőm eső.

(Főlnézött, oszt látta, hogy egy madár éteti a fiát, azért sirt)

— Induljunk, induljunk Győnyőró Bán Kata,
Induljunk, induljunk, mer mán este lősz ránk!
Ahogy odaértek törők lakására,
Hogy pihenést vőttek törők szobájába,
Fekete Rác Pétőr mingyá azt mondja:
— Főzzél mán, főzzél mán Győnyőró Bán Kata!
Győnyőró Bán Kata kimönt a konyhára,
A nyálat lēköpte konyha közepire:
— Most, édos kis nyáalom, ha mondja a törők:
Főzzél mán, főzzél mán Győnyőró Bán Kata —
Csak azt feleld néki: mingyá készen lősz mán!
— Tálalj mán, tálalj mán Győnyőró Bán Kata!
— Míngyá tálalok mán, Fekete Rác Pétőr.
— Tálalj mán, tálalj mán Győnyőró Bán Kata!
— Míngyá tálalok mán, Fekete Rác Pétőr!
— Tálalj mán, tálalj mán, Győnyőró Bán Kata!
— Míngyá tálalok mán Fekete Rác Pétőr!
Nem győzte mán várni Fekete Rác Pétőr,
Kimönt a konyhára,
Sēhun sē találta Győnyőró Bán Katát,
Győnyőró Bán Kata űtnak vőtte magát.
Míngyá főnyergőlte Fekete Rác Pétőr
Legjobb paripáját.
Erdőró-erdőre rugtatott nyomába,
De mőg nem tanálta.
Vissza is rugtatott Fekete Rác Pétőr.

(Győnyőró Bán Kata amikor odaért ahon az erdőhőn, hun a kisedőktű elvált, nem tanált sēmmit sē, csak a csontokat)

Vitt belőle haza, anyja lakására.
— Nyisd kí anyám, nyisd kí a zárós ajtódat!
Én vagyok a lányod, a tē Kata lányod!
— Mőnj el sátán, mőnj el, nē késértgess engőm,
Nincs énnékőm lányom!
Kilenc hete ēmúlt, tizedikre fordult,
Múta a halászok hálóval keresik,
Sēhogy sē tanálík!

— Nyisd ki anyám, nyisd ki a zárós ajtódat!
 Én vagyok a lányod, a tē Kata lányod!
 — Mönj el sátán, mönj el, nē késértgess engöm,
 Nincs énnéköm lányom!
 Kilenc hete emült, tizedikre fordult,
 Múta a halászok hálóval keresik,
 Sēhogy sē tanálik!
 — Nyisd ki anyám, nyisd ki a zárós ajtódat,
 Mer ha ki nem nyitod, a szívem möghasad!
 — Nem nyitom, nem nyitom, nincs énnéköm lányom!
 Kilenc hete emült, tizedikre fordult,
 Múta a halászok hálóval keresik,
 Sēhogy sē találík.

(Mikor kinyitotta az ajtaját az édősanyja, ott feküdt Bán Kata: arca borult a két kisgyerök csontja mellett.¹³

HÁROM ÁRVA. Országszerte, illetőleg európaszerte elterjedt, még a középkor legendavilágát idézi. Forrásvidéke Franciaország. Kálmány *Szögedről, Szajánból, Magyar-szentmártonból* jegyezte föl.¹⁴ Ez utóbbiból csak a befejezést idézzük:

Elmönt, elmönt három árva
 Édősanyjának sírjára.
 Kelj föl édősanyánk, kelj föl.
 Füsülgesd mög a fejünket.
 Nem kelhetök én fiaim,
 Kihúllottak a csontjaim.
 Szakadoztak az inaim,
 Kiapadtak a szömeim.
 Van tinektök mustohátok,
 Aki gondot visel rátok,
 A mustoha csak mustoha,
 Nem oly mind az édősanya.
 Vas füsúje, vad ötetje,
 Vas türülközö kendője.
 Amikor az minket füsül,
 Sarkunkon foly a piros vér.

Főkelt az ú édősanyjuk,
 Mögfüsülte a fejüket.
 Elindult a három árva
 Temetőnek kapujába.
 Mögállj, mögállj három árva:
 Vesszöt adok az kezedbe,
 Verőgesd mög anyád sírját!
 Kelj föl, kelj föl kedves anyánk,
 Mer mögrongyollott a ruhánk!
 Nem kelhetök három árvám,
 Mer leestek az karjaim,
 Elenyészlöttek hamvaim,
 Kemény trombita szavára
 Majd fölkelök számódásra.

Egy rövidebb, legendaszerű változatban, amelyet *Alsóvároson* jegyeztünk föl, az árva kislányt maga Szűz Mária vigasztalja:

Rín egy kislány kinn a temetőbe,
 Jajszavakkā rín az keservibe.
 Möghalt néki mán az édősanyja,
 E világon nincs vigasztalója.

Imádkozik éppen éféltájba,
 Lészáll hozzá a szép Szűz Mária.
 Hozott néki mőnnyei virágot,
 Így szólt hozzá: nē sirasd anyádat!

¹³ A jász-palóc etnikumú Apátfalva nem tartozik a szegedi nagytájhoz, bár közvetlenül érintkezik vele. A szöveget határozottan a mi tájszólásunk jellemzi, tehát Kálmány nyilvánvalóan ott élő szegedi valaki ajkáról jegyezte le. Ismerve gyűjtői lelkiismeretességét, a tájszólás megjelölésére irányuló különös gondját, föltétlenül utalt volna az ellenkezőjére. Vargyas nyomán elgondolkodtató, hogy csak töredékes prózai változatai vannak olyan Duna-menti helyekről (Alsónyék. Madocsa, Gombos), amelyek a hódoltság alatt nem enyésztek el egészen.

¹⁴ *Vargyas* II. 80. *Kálmány* I, 1 és II. 11. A szajáni változat eme sorsa: *Amoda mēn három árva: impiumba* — még hódoltsági időkre utal. Imperium = Királyi Magyarország. Alföldi népballadák 52. Magyar-szentmárton. *Tóth* 96-103. *Szaján*, *Verbica* (4), *Jázova* (2, *Burány* Béla gyűjtése), *Padé* (*Burány* gyűjtése).

Szűz Mária, de nincs édősanyám,
Ki e fődön gondot viselne rám.
Őh de olyan mustoha e világ,
Ki léköpdös, ki pedig arcul vág.

Nē ríjj lányom, löszök édősanyád,
Aki mindég gondot visel réád.
Mögnytom a mönnyeknek kapuját,
Mögtanálod ott az édősanyád!¹⁵

A SZÉGYENBE ESETT LÁNY (Szödörvári Kata, Kató, Kati, Londonvár Idor).
A változatok tüzetes összehasonlítása Franciaországra mutat. Országszerte ismeretes.
A mi tájunkon 13 változatban, többek között *Szegeden, Algyőn, Pusztaföldváron, Ásotthalmon, Rőszkén, Csókán, Verbicán, Ószentivánon, Szajánban, Tiszahögyösön. Újkigyóson* jegyezték föl.¹⁶ Legszebb a *szajáni*:

Kati lányom, Kati!
Mi dolog az rajtad:
Most varrattam ruhát,
Kerek aljú szoknyát,
Elül rövidödik,
Hátul hosszabbodik!

Anyám, anyám, anyám,
Kedves szülő dajkám!
Szabó nem jól szabta,
Ollója nem fogta,
Varró nem jól varta,
Inas nem tartotta!

Ilcsa kimönt a kertbe,
Főtekintött a magos egekbe:
Kocsisom, kocsisom,
Legkisebb kocsisom!
Fogd be a lovatam,
Vidd el a lányomat,
Vidd el hat mérfődre,
Tódd lē a tömlőcbe!

Tizenharmad napra
Arra mönt az apja:
Élsz-ē Kati lányom?
Holtod után mondom.
Nem élők, nem halok,
Csak búbanaskodok.

Emönt onnan apja.
Odaszállt egy fecske,
Szép kis füstös fecske,
Írt Kati levelet,
Szárnyára kötötte:
Vidd el Váradinak,
Várad Jankónak,
Kedves galambomnak.

Ha ebédön éröd,
Tódd a tányérjára,
Ha sétálva éröd,
tódd a jobb vállára.
Hogyha fekke éröd,
Tódd az orcájára!

Én ebédön értem,
Tányérjára töttem,
Olvási Váradí,
Könyvitül nem láti.

Kocsisom, kocsisom,
Legkisebb kocsisom:
Nyergöld a lovatam!
Hagy mögyök Katihon,
Kedves galambomhon!
Várjá hóhér, várjá!

A hóhér nem várta,
A nyakát évágta.
Odaért Váradí,
A kardját kiránti,
Magát belevági:

Véröm a vérőddel
Égy patakot mosson,
Testóm a testőddel
Égy sírba tövődjön,
Égy sírba tövődjön,
Lelkóm a lelköddel
Égy Istent imádjön.

Égyiket temették
Napfőkötte felé,
Másikat temették
Napnyugotja felé.

¹⁵ Énekelte Kéri Julis 1929. Változata *Tóth* 43.

¹⁶ *Vargyas* II, 80. *Koszorúk* II, 60. *Pusztaföldvár. Kálmány* II, 9-10. *Tiszahögyös, Szaján* III, 2. *Ószentiván. Alföldi népballadák* 25-31. *Újkigyós, Apáca. Paks* 94, 97. *Verbica, Szaján. Burány* 107, 120, 129. *Verbica, Törökbecse, Majdán.*

Katinak nem töttek
Fejhön köröszöt,
Hanem odaszúrtak
Egy száraz ágácfát.

Kizödellött a fa,
Ára mönt az anyja,
Ágacfa levelit
Egyre hajtogatja.

Né bánd anyám, né bánd
Ezt a zöd ágácfát,
Mert tē ékárhóztá,
En mög üdvözültem.

A NÁSZMENETBEN HALDOKLÓ MENYASSZONY (Bátori Ilonka, Piros szép Örsébet) európaszerte elterjedt középkori téma. Nálunk sajátos török színeződést kap. Nem véletlen, hogy az ismert 10 hazai változat közül Kálmány gyűjtői érdeméből 5 a szegedi tájról származik.¹⁷ Szajáni:

Isten jó nap! Isten
Szögedi bíróné!
Add neköm a lányod,
Szép eladó lányod:
Szép köszönetomé!

Nincs neköm lányom,
Böcsöbe ringázom!
Van ténéköd lányod,
Piros bodor lányod:
Szögedi piacon
Piros almát árul.

Vöttem is mán túle,
Öttem is belüle.
Nagyon mögszerettem
A tē Tera lányod.

Lányom, édös lányom,
Eladtalak lányom
Egy pár pohár boré,
Egy szép köszöneté!

Anyám, édös anyám!
Kinek adtá, anyám?
Ifjú Török Jánosnak
Odattalak lányom.

Átkozott az apa,
Százszorta az anya,
Aki a gyerökkit
Kocsmába beissza!

Lányok, lánypajtásim,
Kérjétek az Istent:
Mikó értem gyünnek,
Hideg borzongasson,
Ha fél útra visznek,
Ki is teritsenek!

Kitekint a lánya
Az üveglakon:
Nézz ki anyám, nézz ki,
Mit látok odaki!

Egy fekete fölhöt,
Közepibe látok
Sárga lábú hollót!
A fekete fölhő:
A fekete holló,
Sárgalábú holló:
Az arany hintó.
Talán érted gyünnek?

Mikó odaértek:
A hideg kirázta.
Hogy fél útra vitték:
Halálhideg rázta.

Kiáltja, kiáltja
A nyoszolyúasszony:
Lassulj mög, lassulj mög
Ifjú Török János:
Mer mán elhanyatlík
A mi mönyasszonyunk!

Másodszor kiáltja
A nyoszolyúasszony:
Lassulj mög, lassulj mög
Ifjú Török János:
Mer mán mingyá möghalt
A mi mönyasszonyunk!

Harmadszó kiáltja
A nyoszolyúasszony:
Lassulj mög, lassulj mög
Ifjú Török János:
Mer mán ügyis möghalt
A mi mönyasszonyunk.

Kocsisom, kocsisom
Fogd ki a lovamat,
A legfutósabbikat.
Mondjad az anyámnak:
Nē úgy készüljenek:
Mint lakodalomra,
Hanem csak úgy gyűjjön:
Mint szomorú torba!

¹⁷ Vargyas II, 164. Koszorúk II, 53. Pusztaföldvár. Kálmány II, 5. Szaján, III, 213, 215. Ószentiván, Verbica. Történeti énekek 147. Magyarszentmárton. Alföldi népballadák, 35. Verbica. Töredék Paksa 98. Szaján.

Mikó hazaérnek,
Elkezdje siratni:
Mönyem, édös mönyem,
Ha jó lötté vóna:
Mézet adtam vóna.
Ha rossz lötté vóna:
Mérget adtam vóna!

Odamén az anyja,
Az ú édösanya.
Elkezdje siratni:
Vejem, édös vejem,
Csináltatsz-é néki
Diófa koporsót?
Csináltatok szülém
Márványkú koporsót!

Kikéséröd-é hát
A pitvar ajtóig?
Kikéséröm szülém,
A sirja halmáig!

Möghúzatod-é hát
Oszl a hat harangot?
Möghúzatom szülém,
Mind a tizenhatot.

Eltemetöd-é hát
Temető árkába?
Eltemetöm szülém,
Rúzsáskert sarkába!

Mögsiratod-é hát
Ahun sënki sëm lát?
Mögsiratom szülém,
Mindönök láttára!

ANNA. A fenti témának sajátos, egyedülálló változatát Kálmány *Szöregen*¹⁸ örökítette meg:

Készülj mán, készülj mán
Anna, te szép leány!
Nekünk adott apád
Az anyád méhibe!

Készülök, készülök
Édös lánykérőim!
Égy kicsit várjatok
Mosdó vizem nincs kész!

Kiszalad, kiszalad
Kakasülő alá:
Kakasim, kakasim,
Fekete kakasim!

Édös kakaskáim
Kukurékuljatok,
Mer elvisznek engöm
Isten tudja huva!

A fehér feleli:
Szóljon a fekete!
Fekete feleli:
Van még üdő rája!

Készülj mán, készülj mán
Anna te szép leány!
Nekünk adott apád
Az anyád méhibe!

Várjatok, várjatok
Édös lánykérőim!
Hogy vögyem magamra
A piros szoknyámat!

Szoknyáim, szoknyáim,
Szép piros szoknyáim!
Szögrú lëhulljatok,
Gyászba boruljatok!

Akkor is kiszalad
Kakasülő alá:
Kakasim, kakasim,
Fekete kakasim!

Édös kakaskáim
Kukurékuljatok,
Mer elvisznek engöm
Isten tudja hova!

A fehér feleli:
Szóljon a fekete!
A fekete feleli:
Van még üdő rája!

Siess mán, siess mán
Anna te szép leány!
Nekünk adott apád
Az anyád méhibe!

Várjatok, várjatok,
Édös lánykérőim!
Hogy búcsúzzak el még
A virágjaimtul!

Virágim, virágim,
Szép piros virágim!
Kóróvá váljatok,
Gyászba boruljatok!

Akkor is kiszalad
Kakasülő alá:
Kakasim, kakasim!
Szép fehér kakasim!

Szép fehér kakasim
Kukurékuljatok!
Mer elvisznek engöm
Isten tudja huva!

¹⁸ Vargyas II, 180. *Kálmány* III, 1, 212.

Nem kukurékulunk,
Mer nem adtál önni!
A többinek adtál,
Münket elzavartál!

(A fehér kakasok árva gyerökök voltak).

A balladához Kálmány a következő magyarázatot fűzi: „Kiválóan becses adat, melyből látjuk, hogy a balladák egy része és a mesék közt szoros összefüggés van... Annát eladják még anyja méhében. Nincs ugyan megemlítve, hogy az ördögnek, vagy hozzá hasonló rossz lénynek, de a költemény vonásaiból következtethetünk rá: abból, hogy Anna kérőit a kakas kukorékolásával akarja elűzni, mint ez hagyományainkban az ördöggel szokás. Az ördögnek az apa azt adja el, amit nem tud otthon és ez rendesen, mint balladáinkban is ki van fejezve, az anyja méhében levő gyermek. Balladánknak meséinkkel találkozó másik vonása az, hogy az állatok a velük rosszul bánó Anát nem segítik és így a gonosz lénynek áldozatul esik...”

KÉT RAB TESTVÉR (Szögedi bíróné). Középkori téma, de itt nyilvánvalóan a török időket idézi. Változatait egyedül a Székelyföldön és *Szajánban*¹⁹ jegyezték föl.

Az európai folklórban is ritka:

Isten jó nap! Isten
Szögedi bíróné!
Azé küdőtt engöm
Az én kedves bátyám:
Hogy ha anna néki
Égy karaj kinyeret!

Erigy te szógáló,
Vágj a kutyákébü!
Szógáló mögészánta,
Adott cselédébü.
Azt felelé néki
Szögedi bíróné:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Haza mén a lányka
Nagy sírva-zokogva:
Még aszonta néköm
Szögedi bíróné:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Eridj édös hógom,
Kérjél hát csak tüle
Csak égy darab vásznat,
Csak égy darab vásznat,
Hogy ha anna néköm,
Néköm szömfödélnek.
Ki nē jelönts magad
Legkisebb szavadbú!

Isten jó nap! Isten
Szögedi bíróné!
Azé küdőtt engöm
Az én kedves bátyám:
Hogy ha anna néki
Csak égy darab vászont!

Eridj te szógáló,
Adj a lópokrócbú!
Szógáló mögészánta,
Vágott a vászonbú.
Másodsor is mondja
Szögedi bíróné:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Haza mén a lányka
Nagy sírva-zokogva:
Még aszonta néköm
Szögedi bíróné:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Kérjél hát csak tüle
Csak égy darab dészkat,
Csak égy darab dészkat,
Hogy ha anna néköm
Csak koporsónak is.
Ki nē jelönts magad
Legkisebb szavadbú.

¹⁹ *Vargyas II*, 201. *Kálmány II*, 5.

Isten jó nap! Isten
Szögedi bíróné!
Azé kúdtött engöm
Az én kedves bátyám:
Hogy ha anna néki
Csak egy darab dészkrét,
Csak egy darab dészkrét,
Csak koporsónak is.

Eridj te szógáló
Adj a rossz hidlásbú!
Szógáló mögszánta,
Adott jó dészkrétbú.
Harmadszor is mondja
Szögedi bíróné:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Haza mén a lányka
Nagy sírva-zokogva:
Még aszonta néköm
A mi édősanyánk:
Mönj ki a házambú
Szolgám csábítója,
Szolgám csábítója,
Katonám kurvája!

Eridj édös húgom,
Mondd mög az anyámnak,
Azt izente néki
Maga édös fia:
Hogy hát csak gyűjjön el
Takarításomra!

Isten jó nap! Isten
Azt izente bátyám,
Az én édös bátyám,
Mint szülött magzatja,
Aki katona vót,
Maga édös fia:
Hogy gyűjjön el hozzá,
Most van utolsóba.
Hogy hát csak gyűjjön el
Takarítására!

Mikó oda méne
Az ú édősanya,
Mán akkó a létök
Alig vala benne.
Két karral ölelte,
Haza felé vitte,
Paplyanos ágyába
Mingyá beletötte.
Mikó beletötte:
Életinek lött vége.

TÖRÖKRABOLTA LÁNY. Szintén a hódoltság nagy szegedi szorongásait idézi. Egyetlen magyar előfordulását Kálmány az alsóvárosiakból települt *Magyarszentmihályon* jegyezte föl.²⁰ A szomszédos román változatokat kétségtelenül a magyar szöveg ihlette:

Léfelé folyik a Tisza, Duna vize,
Azon mén, azon mén egy szép arany gálya,
Abba van, abba van egy csúf török vajda.
Arra mén, arra mén komáromi szép lány.
Két korsót karjára, úgy mén a Dunára.
Adjál vizet, adjál, komáromi szép lány!
Hogy adjak, hogy adjak, te csúf török vajda?
Tè Duna közepin, én a Duna szélin!
Nyútsa az korsaját. Fogja fehér karját,
Rántja az gályára, gálya tetejire.
Ölelj mög hát engöm, komáromi szép lány!
Öleljon mög tégöd pokolbéli sátán!
Csókolj mög hát engöm, komáromi szép lány!
Csókoljon mög tégöd vadbéli oroszlán!
Feküdj lè hát mellém, komáromi szép lány!
Feküdjön lè melléd magyarok fegyvere!

Pofonvágta vaskesztyűvel. Folyt a piros vére orrán-száján.

Dunának feneke: koporsóm feneke,
Dunának két széle: koporsóm két széle,
Dunának habjai: az én szömfödelem,
Dunának halai: koporsóm szögei,
Dunai halacsákák: az én siratóim,
Az égi madárkák: az én éneklőim.
Halászok, halászok, dunai halászok,
Csütörtökön délre engöm kifogjatok,
Engöm kifogjatok, el is temesetök!

²⁰ Vargyas II, 313. *Kálmány L.*, Ballada a török világból. *Ethn.* 1914, 36.

Ruháim, ruháim, legszöbbit ruháim,
Szögrül l hulljatok,  sszeboruljatok,
 gy tudja m g anyám, hogy eng m sirattok!
Beugrott Duna közepibe,
Halászok kifogták cs t rt k n délre.
Legsz bbit ruhái sz gr  l hullottak,
Sz gr  l hullottak, össze is borultak.
Arr  tudta m g az anyja, hogy möghalt a lánya.

A T R KT L HAZASZÖKÖTT LÁNY (Piros szép  rs bet). Egyedülálló szöveg (*Padé*). Vargyas helyesen írja,²¹ hogy „a Szeged vidéki balladák a török uralom alatt elszigetelődött és középkori hagyományait meg rz  magyarság hagyományaiban maradtak csak f nn, s egymásra sokban hatottak. Töredékes voltukban is valami összefüggő hagyomány-r szrt tartottak fönn. A t red kess get sokszor mesei elemekkel pótolják ki.”

Folydog l, folydogál a szép Duna vize.
Rajta mosakodik Piros szép  rs bet.
Rajta mossa, rajta k t szép fehér karját,
K t szép fehér lábát, piros szép orcáját.
Mingyá ott m gfogta a f l-t r k basa.
M nnek  k, m nnek  k Törökország felé.
 cc r csak azt kérdi a f l-t r k basa:
Piros szép  rs bet, szeretsz-  eng met?
Ha nem szeretnélek, m g s  fogt l v na!
M nnek  k, m nnek  k Törökország felé,
M g nt csak azt kérdi a f l-t r k basa:
Piros szép  rs bet, szeretsz-  eng met?
Ha nem szeretnélek, m g s m fogt l v na!
A f l-törököknél esik nagy vendégség,
 lom bort is iszunk, Piros szép  rs bet.
De t  m g n  igyad, ha szeretsz eng met,
Mer ha t  m giszod, örökre elalszol!
A többit m gitta, de   még nem itta,
A többi elaludt, de   el nem aludt.
M gfordult, m gfordult a hazája felé,
A hazája felé édősanyja felé.
Nyisd ki anyám, nyisd ki rostélyos kapudat,
Nyisd ki anyám, nyisd ki gyantáros ajtódat,
Mer mingyá ittlepnek azok a sétányok!

Mikor m n az anyja beereszt tte a l nyt, akkorára odaértek a törökök.

M nj el sétány, m nj el, n  késértgess eng m!
Nincs  nn k m lányom: Dunába hal szom!
Kilenc hete elmúlt, mi ta keres m!
Tiz nk t forg csom Dunába keresi.²²

Elb tatta a lányát, nem tan lt k m g a törökök, oszt elm ntek.

FIA-RABOLTA ANYA. A ballada a legrégibb középkori témák közé tartozik.²³ Nálunk leginkább a szegedi táj őrizte meg: *Sz ged, Tápé, Sz reg, Deszk, Dorozsma, Torny *. A testvérek között, esetleg sz l k és gyermekek között akaratlanul elkövetett, tragikus vérfertőzésről sz l, amely nálunk a török idők emberrabl saihoz kötődött. A kötött, nyilván dalolt balladai szöveg megkopott és prózai elemekkel egészült ki. A *deszki* változat, Kálmány gyűjtése:

²¹ Vargyas II, 319. Kálmány II, 4.

²² Kálmány megjegyzése szerint: *Viz n  sz   g  szurkos forgács*.

²³ Vargyas II, 365. Kálmány III, 196-198. Dorozsma Nyr. 1879, 180. Tápai változat: I. T rt. mondáink: Tatárjárás... Kopottabb pr zasz veg.

Vót egy asszony. Vót egy lánya mög egy gyeröke. A lányát Ilonának hitták, a fiát Albertnak. Mögbillegözte úket, mögjegyözte. Osztán elvitte a török Albertot is mög Ilonát is, oszt ott nevelödtek föl. Úk sē üsmerték egymást, hogy úk testvérök: összeházasodtak. Későbbet Albert elgyütt Nagy-magyarországra, hogy majd ú is visz valakit. Tanált egy öregasszonyt, az mög az édösanya vót, de ú nem tudta. Az édösanya sē tudta, hogy az ú fia. Mikó vitte, a ló mellé kötötte, úgy gyötörte. Kérte az öregasszony, hogy eresse el, nē kösse a ló mellé, hanem csak úgy vigye el, nē sancolja (kinozza) olyan nagyon. Felelte a török:

Ússzad aztat a vért, akit lovam úszik,
Ögyed azt a szénát, akit lovam öszik,
Igyad azt a vizet, akit lovam iszik!

Mikó hazaértek, kérdözte a felesége: kit hozott? Aszonta: nem tanált ögyebet, mint egy öreg-asszonyt. Hagyjuk mög az életit, majd jó lösz a gyerökök mellé! Oszt mögmaradt ott a gyerökök mellett. Akkor kezdte el az öregasszony, hogy a török mög a felesége létetközött, mikó möglátta a bille-göt... Az öregasszony nagyon elkeserödött. Látta, hogy az ú cselédje mind a kettő. Hogy az ú gyeröke sancolta mög, nehezire esött. Azután az öregasszony kezdte a gyeröknek mondani:

Csíjjál el, bújjál el, te szép török gyerök,
Fiamnak szép fia, lányomnak magzatja,
Lányomnak magzatja, magam onokája!

Kilenc esztendeje török elrabolta,
Kilenc esztendőre magamat rabolt el,
Kilenc esztendőre magamat rabolt el.

Elvitte a török fiamat, Albertot,
Fiamat Albertot, lányomat Ilonát,
Utána magamat, ló mellé kötözött!

Ússzad aztat a vért, akit lovam úszik,
Ögyed azt a szénát, akit lovam öszik,
Igyad azt a vizet, akit lovam iszik!

Odamönt a szógáló, hogy hallotta hangot, odahíttá a törököt. Akkor a török hallgatta. Észre-vötte a nótábul, hogy az ú édösanya! Kezdte mondani: mondhatja, hogy ú unokája? Akkor kezdte mondani az asszony:

Vesse lē az üngöt, nézze a billegöt!

Mögnézték a feleségin is mög úrajta is: hát egy vót. Akkor osztán a török mögölelte az édös-
anyját, bevitte a szobájába. Tartotta mint édösanyját.

HALÁLRA TÁNCOLTATOTT LÁNY (Sallári Kis Kata). Országszerte ismert, közép-
kori eredetű, részben még az *ünneprontás* képzetköréből sarjadzott ballada;²⁴ amint *padéi* változatunk²⁵ archaikus szövegezése még a szegedi XVIII. századra, az ekkori viseletre vall (kamillószoknya, karmazsincsizma):

Lányom, édös lányom,
Lányom, Kata lányom!
Mán én odannálak
Még az ördögnek is!

²⁴ *Vargyas* II, 273. *Kriza* I., A halálra táncoltatott lány. Egy magyar népballadacsoport vizs-gálata. Budapest 1965.

²⁵ *Kálmány* II, 1. III, 207. *Padé*, Rábé. *Paksa* 93-94. *Verbica*, Szaján. *Tóth* 88-90. *Szaján*, Ver-bica. *Burány* 139, 141, 143, 158. *Jázova* (2), *Törökbecse*, *Oroszlámos*.

Az ördög osztán fölöltözött legényruhába, oszt elmönt hozzá:

Nagyságos asszonyom,
Asszonyom, asszonyom!
Adja ide neköm
Sári bíró lányát,
Sallári Kis Katát.

Hogy annám én neköd
Sári bíró lányát,
Sallári Kis Katát?

Elmönt az ördög, csináltatott házat, fogadott muzsikást. Akkor osztán elküldte a Sári bíró legényöket, azok mondták:

Asszonyom, asszonyom,
Nagyságos asszonyom
Adja ide nekünk
Sári bíró lányát,
Sallári Kis Katát,
Csak egy pár táncunkra,
Kis multságunkra!

Odaadom, odaadom,
Csak haza küldjétek,
Csak haza küldjétek,
Haza késéjétek!

Húzd fő lányom, húzd fő
Kis karmazsin csizsmád!
Vödd rád lányom, vödd rád
Szép kamilló szoknyád!
Húzz az ujjaidra
Tíz aranyos gyűrűt!
Tödd a fejedbe is
Tíz aranyos pártád!

Akkor mán emöntek, oszt az ördög mögfogta:

Húzzad te muzsikás
Aztat a muzsikát!
Mer kezembe van mán
Sári bíró lánya.

Eressz el, eressz el
Kék álló kelevény!
Mer lábamra dagad
Kis karmazsin csizsma,
Dérékamra dagad
Szép kamilló szoknya,
Ujjaimra dagad
Tíz aranyos gyűrű,
Mer fejembe dagad
Tíz aranyos pártá.

Én is úgy akarom,
Hogy oda dagadjon.
Ha neköm nem adtak,
Másnak sē adjanak.

Látták mán a legényök, hogy elhal a kezibe. Akkor kivötték, oszt vezették haza.

Nyisd ki anyám, nyisd ki
Siralmas kapudat,
Nyisd ki anyám, nyisd ki
Gyantáros ajtódat!

Gyere be, gyere be,
Add be a pártádat.
Asztalodon vagyon
Borod és pecsónnyéd!

Nem köll mán énnéköm
Sē bor, sē pecsónnye.
Mög adta mán neköm
Kék álló kelevény!

Anyám, édősanyám,
Kinek húzzák mostan
Azt a hírharangot?

Itt mán az ördög húzatta.²⁶ Azt gondolta, hogy mán möghalt a lány.

Lányom, édös lányom,
Huncutul húzatik
Huncutul tanulta!

A MEGSZÓLALÓ HALOTT (A szögény legény). A közismert ballada a szegedi nagytájon legalább 9 változatban ismeretes.²⁷ A megölt legényt költögeti apja-anya, bátyja: nem ébred föl. Mátkája szerelmes szavára azonban magához tér és szép temetési tisztességet kér tőle. A *szajáni* szöveget idézzük:

Mögöltek egy legényt
Hatvan forintjáért,
A Tiszába bevetötték
Pejparipájáért.

Tisza be nem vötte,
Partjára vetötte,
Arra mönt egy hajóslegény
Hajójába tötte.

Hajójába tötte,
Városra fővitte:
Kié ez a szögény legény
Hajómba mögölve?

Odamén az apja,
Költje, de nem hallja,
Ezüstgombos kis mándlija
Mellyire van fagyva.

Odamén az anyja,
Költje, de nem hallja,
Szép fekete göndör haja
Vállára van fagyva.

Odamén a bátyja,
Költje, de nem hallja,
Sárga sarkantyús csizmája
Lábára van fagyva.

Odamén babája,
Költje, azt möghallja:
Kelj föl, kelj föl kedves babám,
Borulj a nyakamba.

Borulj a nyakamra,
Hagy vigyelek haza.
Harmannapig, negyennapig
Nyugodj az ágyamba!

Csináltatsz-é babám
Diófa koporsót?
Csináltak kedves babám
Márványkú koporsót!

Betakarsz-é babám
Viaszkos vászonnyal?
Betakarlak kedves babám
Arany paszománittal.

Möghúzatod-é hát
Mind a hat harangot?
Möghúzatom kedves babám
Mind a tizenhatot!

²⁶ A tápai változathoz (Csáki bíró Katica) fűzött népi magyarázat szerint a lány még nagybőjtben is táncolni szeretett volna, mint mondotta, még az ördöggel is elmenne, ha hívná. Az ördög legény képében csakugyan el is jött érte, halálra táncoltatta. Éjfél után visszaváltozott ördöggé. A lány most már tudta, hogy a kárhozat várakozik rá.

²⁷ *Vargyas* II, 446. *Kálmány* II, 15, 173. *Szaján, Tiszahögyös, Tóth* 111. *Szaján, Verbica* (2), Jázova, Padé. Kéziratban Szögéd, Tápé, Sándorfalva, Magyarszentmihály.

A SZERETET PRÓBÁJA (Sási kígyó, Áspis kígyó). Európaszerte elterjedt ballada-típus. Lehetséges, hogy mesei eredetű. Vargyas szerint a mi szövegeink sem nyugati, sem keleti változatokkal szorosabban nem egyeztethetők. A szegedi nagytájon ismeretes *Csóka, Morotva, Szaján, Apáca, Meződombegyháza* falukban.²⁸ Paksa Katalin *szajáni* gyűjtését idézzük:

Szógáltam, szógáltam Maros kútja mellett,
Csikókat őriztem Dráva vize mellett.
Lovam mögkötöttem venyege ágába,
Én mög lèhevertem lovam árnyékába.

Mérges sárkánykígyó bútt a gelebembe,
Vödd ki édosapám, vödd ki hát belüle.
Szívem szorintgatja, piros véröm szíjja,
Gyöngé dèrèkamát kétfelè szakíjja.

Inkább möglöszök én egy szép fiam nélkü,
Égy szép fiam, nélkü, mint fél karom nélkü.
Eredj el anyádhon, majd talán kivöszí,
Majd talán kivöszí.

Jó estét, jó estét kedves édosanyám!
Adjon Isten fiam! Hun jársz ilyen késön?
Szógáltam, szógáltam Maros kútja mellett,
Csikókat őriztem Dráva vize mellett.

Lovam mögkötöttem venyege ágába,
Én mög lèhevertem lovam árnyékába.
Mérges sárkánykígyó bútt a gelebembe,
Vödd ki édosanyám, vödd ki hát belüle.

Szívem szorintgatja, piros véröm szíjja,
Gyöngé dèrèkamát kétfelè szakíjja.
Vödd ki édosanyám, ha ki meröd vönni!

Inkább möglöszök én egy szép fiam nélkü.
Égy szép fiam nélkü, mint fél karom nélkü.
Eredj a bátyádhon, az tán majd kivöszí,
Majd az tán kivöszí.

Jó estét, jó estét kedves édos bátyám!
Adjon Isten, öcsém hun jársz ilyen késön?
Szógáltam, szógáltam Maros kútja mellett,
Csikókat őriztem Dráva vize mellett.

Lovam mögkötöttem venyege ágába,
Én mög lèhevertem lovam árnyékába.
Mérges sárkánykígyó bútt a gelebembe,
Vödd ki kedves bátyám, vödd ki hát belüle.

Szívem szorongatja, piros véröm szíjja,
Gyöngé derekamát kétfelè szakíjja,
Vödd ki kedves bátyám, ha ki meröd vönni!

Inkább möglöszök én egy szép öcsém nélkü.
Égy szép öcsém nélkü, mint fél karom nélkü.
Eredj a nénédhon, az tán kivöszí.
Majd az tán kivöszí.

²⁸ Vargyas II, 475. Koszorúk II, 62. Apáca. *Kálmány* II, 12, 14. Morotva, Szaján. Alföldi népballadák 60. Dombegyháza. Utána egy változat meg nem nevezett, de e mi tájszólásunkat beszélő helyről.

Jó estét, jó estét kedves édös néném!
Adjon Isten öcsém, hun jársz ilyen későn?
Szógáltam, szógáltam Maros kútja mellett,
Csikókat őriztem Dráva vize mellett.

Lovam mögkötöttem venyege ágába,
Én mög lèhevertem lovam árnyékába.
Mérge sárkánykígyó bútt a gelebembe,
Vödd ki kedves néném, vödd ki hát belüle.

Szívem szoringatja, piros véröm szíjja,
Gyöngé dèrèkamát kétfelè szakíjja.
Inkább möglöszök én ègy szép öcsém nélkül,
Mint a fél karom nélkül.

Eredj a rúzsádhon, majd az tán kivöszí,
Majd tán az kivöszí, majd az tán kivöszí.
Jó estét, jó estét kedves édös rúzsám!
Adjon Isten rúzsám, hun jársz ilyen későn?

Lovam mögkötöttem venyege ágába,
Én mög lèhevertem lovam árnyékába.
Mérge sárkánykígyó bútt a gelebembe,
Vödd ki édös rúzsám, vödd ki hát belüle.

Szívem szoringatja, piros véröm szíjja,
Gyöngé dèrèkamát kétfelè szakíjja.
Vödd ki édös rúzsám, vödd ki édös rúzsám,
Ha ki meröd vönni.

Nyúl a gelebibe, vöszí ki belüle.
Az ajtóhon vágja, hull a péz belüle.
Szödd fő kedves rúzsám, maj jó lösz az nekünk,
Gyüvö esztendöre, ha összekerülünk.

RÉVÉSZÖK NÓTÁJA. Nyilván még a középkori vándortéma. Nálunk kevésbé elterjedt temesközi népünk azonban több változatban ismeri: *Magyarszentmárton*, *Szóreg*, *Csóka*, *Majdán*, *Tápé* és *Verbica*. Két megoldásával is találkozunk.²⁹ A *szőregi* szerint:

(Volt egy királyné, úgy hitták, hogy Mária Terézia. Az ellenség elől szabadult, oszt át akart mőnni a Dunán, hította a révészöket:)

Révészök révészök,
Jószívü révészök,
Vigyetök át a Dunán,
A Dunán!
Van ègy nagy zsák aranyom,
Azt is néktök ajállom!

Nem löhet csillagom,
Nem löhet galambom,
Nem viszlek angyalom,
Angyalom!
Mer nagy zaj mén a Dunán,
Kicsike az én csajkám.
Kicsi az csajkám széle,
Nagy a víz ereje!

²⁹ *Vargyas* II, 501. *Kálmány* III, 3. *Szóreg*. Történeti énekek 159. (Rákócziné). *Magyarszentmárton*. *Paksa* 102. *Csóka*, *Verbica*. *Burány* 238. *Majdán*.

(Visszanézött. Az ellenségöt, hogy látta, azt gondolta, hogy sűrű erdő:)

Istenöm, Istenöm,
Abba az erdőbe,
De szépen turbékolnak
Azok az vadgalambok!

(Mögén visszanézött, akkor ijedt mög, hogy nem erdő az, hanem ellenségek:)

Révészök, révészök,
Szent nevű révészök,
Vigyetök át a Dunán,
A Dunán!

Van kökényszömű lányom,
Azt is néktök ajálom.
Van egy nagy zsák aranyam,
Aztat is néktök adom!
Vigyetök át a Dunán,
A Dunán!

A lányod szeretném,
Az aranyt kedvelném.
Nem löhet galambom,
Galambom!
Mer nagy zaj mén a Dunán,
Kicsike az én csajkám.
Kicsike a csajkám széle,
Nagy a víz ereje!

(Mikor mögén visszanézött, mán az ellenség fegyverit is látta:)

Révészöm, révészöm,
Csillagom, kedvesöm,
Vigyél átal a Dunán,
A Dunán!

Van kökényszemű lányom,
Azt is néköd ajállom,
Van egy nagy zsák aranyom,
Aztat is néköd adom.
Magamat is odaadom,
Magamat is odaadom:
Vigyél átal a Dunán,
A Dunán!

Átviszlek, átviszlek,
Csillagom, mönyecském,
Galambom, kedvesöm,
Kedvesöm.
Mer nem mén zaj a Dunán,
Mer nem mén zaj a Dunán,
A Dunán!

A magyarszentmártoni változat szerint Rákócziné a ballada hőse, a meseszerű megoldásból a Rákóczi név tisztelete csöndül ki:

Mikó a Rákóczi kiszökött, Rákócziné mög mönt utána vóna, nyájával, mindönivel. Nagyon könyörgött a révészlegényöknek, hogy vigyék át a Dunán:

Révészök, révészök,
Jószívű legényök,
Vigyetök át az Dunán,
Az Dunán!

Uramtul maradt
Három falka gőböly.
Azt is néktök adom,
Odadom!

Nem löhet asszonyom,
Asszonyom, galambom:
Mer nagy zaj mén az Dunán,
Az Dunán!

Révészök, révészök,
Jószívű legényök
Vigyetök át az Dunán,
Az Dunán!

Uramtul maradt
Három farka ménös,
Azt is nektök adom,
Odadom!

Nem viszünk asszonyom,
Asszonyom, galambom:
Mer nagy zaj mén az Dunán,
Az Dunán!

Révészök, révészök,
Jószívű legényök,
Vigyetök át az Dunán,
Az Dunán!

Nem löhet asszonyom,
Asszonyom, galambom:
Mer nagy zaj mén az Dunán,
Az Dunán!

Révészök, révészök,
Jószívű legényök,
Vigyetök át az Dunán,
Az Dunán!

Uramtul maradt,
Kökényszemű lányom,
Azt is nektök adom,
Odadom!

Nem löhet asszonyom,
Asszonyom, galambom:
Mer nagy zaj mén az Dunán,
Az Dunán!

Révészök, révészök,
Jószívű legényök,
Vigyetök át az Dunán,
Az Dunán!

Magam is odadom,
Magam is odadom,
Odadom!

Átvizünk asszonyom,
Asszonyom, galambom:
Nem mén mán zaj az Dunán,
Az Dunán!

Mikor áthajtották a ménöst, göbolyóket, mög a nyáját, azt mondta Rákócziné: Fejjék mög a ménöst, göbolyóket, mög a nyáját, oszt fürödjének mög a tejbe. A révészök mögfejték, mikor beleültek, tőpörtője sülték benne. Így mönekiült mög Rákócziné.

KÉTFÉLE MENYASSZONY. Eredete, vándorlása bizonytalan. Ritkásan országszerte ismerik. Tájunkon *Alsóvároson* és *Szajánban* jegyezték föl.³⁰ Ez utóbbit idézzük:

Kérik mán nénémet
Égy szép királyfinak,
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engömet is kérnek
Égy zsiros kanásznak.
Ó jaj, ja, ja, jaj!

Hozzámönt a nénémet
A szép királyfihon.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Én is hozzámöntem
A zsiros kanászthon.
Ó jaj, ja, ja, jaj!

Ültetik nénémet
Az üveg hintóba
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engöm is ültetnek
Égy rossz taligába,
Ó jaj, ja, ja, jaj!

Viszik mán nénémet
Hat fekete lovon.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engöm is visznek mán
Égy fekete vakon
ó jaj, ja, ja, jaj!

Ültetik nénémet
Az arany asztalhon.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engöm is ültetnek
A disznóvályúhon.
Ó jaj, ja, ja, jaj!

Étetik nénémet
Az arany vállával.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engöm is étetnek
Égy rossz nádveállával.
Ó jaj, ja, ja, jaj!

³⁰ *Vargyas* 508. *Kálmány* II, 6. *Szaján*.

Fektetik nénémet
A paplanyos ágyba.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engöm is fektetnek
A disznó almába.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Kötik mán nénémet
Élős baltafokkal
Ó jaj, ja, ja, jaj!

Engöm is kötének
Szép muzsikaszóval
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Viszik mán nénémet
Ki a temetőbe.
Ó jaj, ja, ja, jaj!
Engömet is visznek
Hateleletősbe
Ó jaj, ja, ja, jaj!

(A nénye a kilencvenkilencedik felesége volt már a királyfinak.)

A HÁZASULÓ KIRÁLYFI. Vargyas eredeti magyar balladának tartja. Tájunkon Pusztaföldvár, Verbica, Szőreg, Majdán, Padé falukban jegyezték föl.³¹ A padéi változatot idézzük:

Égyször egy királyfi
Mit gondolt magába,
Hun hun, hun, trallala,
Mit gondolt magába:

Rávötte a subát,
Zsíros kocsisruhát,
Hun, hun, hun trallala
zsiros kocsisruhát.

Émönt a királyfi
Gazda bíró lányhon,
Hun, hun, hun trallala
Gazda bíró lányhon.

Jó napot! Jó napot,
Gazda Bíró lánya,
Hun, hun, hun trallala,
Úljön a padkára!

Nem azé gyüttem én,
Hogy én itt lőlüljek,
Hun, hun, hun trallala,
Hogy én itt lőlüljek.

Hanem azért gyüttem:
Gyüssz-é hozzám vagy nem?
Hun, hun, hun trallala,
Gyüssz-é hozzám, vagy nem?

Nem mögyök, nem mögyök,
Mer én gazdag vagyok.
Hun, hun, hun trallala
Gazdagra is várok.

Émönt a királyfi
Szögény szítás lányhon.
Hun, hun, hun trallala
Szögény szítás lányhon.

Jó napot! Jó napot!
Szögény szítás lánya,
Hun, hun, hun trallala,
Úljön lē a székre.

Nem azért gyüttem én,
Hogy én itt lőlüljek.
Hun, hun, hun trallala
Hogy én itt lőlüljek.

Hanem azért gyüttem:
Gyüssz-é hozzám, vagy nem?
Hun, hun, hun trallala,
Gyüssz-é hozzám, vagy nem?

Elmögök, elmögök,
Mer én szögény vagyok!
Hun, hun, hun trallala,
Szögényre is várok.

Rávötte a bundát,
Kis királyfi ruhát,
Hun, hun, hun trallala
Elmönt a gazdaghon.

Jó napot! Jó napot!
Gazda bíró lánya!
Hun, hun, hun trallala,
Úljön a díványra!

Nem azé gyüttem én,
Hogy én itt lőlüljek,
Hun, hun trallala,
Hogy én itt lőlüljek.

Hanem azé gyüttem,
Gyüssz-é hozzám vagy nem,
Hun, hun, hun trallala,
Gyüssz-é hozzám, vagy nem.

Elmögök, elmögök,
Mer én gazdag vagyok,
Hun, hun, hun trallala,
Gazdagra is várok.

Nem köllesz, nem köllesz
Ebadta szajhája!
Hun, hun, hun trallala,
Ebadta szajhája!

³¹ Vargyas 512. Koszorúk II, 56. Pusztaföldvár. Kálmány II, 7, 208. Padé, Verbica, Burány 194 Majdán. Egyszőregi változat kéziratban.

Nem köllött a suba,
Zsíros kocsis ruha,
Hun, hun, hun trallala,
Nē kölljön a bunda.

Elmönt a királyfi
Szögény szitáslányhon.
Hun, hun, hun trallala,
Szegény szitáslányhon.

Jó napot! Jó napot!
Szögény szitás lánya,
Hun, hun, hun trallala,
Üljön a padkára!

Nem azé gyüttem én,
Hogy én itt lēüljek.
Hun, hun, hun trallala,
Hogy én itt lēüljek.

Hanem azé gyüttem:
Gyüssz-ē hozzám, vagy sem?
Hun, hun, hun trallala,
Gyüssz-e hozzám, vagy sem?

Nem mögyök, nem mögyök,
Mer én szögény vagyok,
Hun, hun, hun trallala,
Szögényre is várok.

Enyim vagy, enyim vagy
Enyim vagy galambom!
Hun, hun, hun trallala,
Enyim vagy virágom!

Szögény szitás lányát
Viszik a hintóba,
Hun, hun, hun trallala,
Viszik a hintóba.

Gazdag bíró lányát
A kutyatartóba.
Hun, hun, hun trallala,
A kutyatartóba.

ROSSZ FELESÉG. Balladánk a XVIII. században bukkan föl, Vargyas francia eredetűnek gyanítja.³² Szórványosan az egész magyar nyelvterületen ismert. Az Alföldön szinte csak a mi tájunkon: *Fölsővárosról*, *Szajánból*, *Tiszahögyösről* jegyezte föl Kálmány. Itt a fölsővárosi következik:

Gyék kend haza édősanyám:
Beteg lött az édősapám.
Várj fiam, egy kicsit,
Hagy táncoljak egy picit,
Mingyá hazamögyök!

Gyék kend haza, édősanyám:
Haldoklik az édősapám,
Várj fiam, egy kicsit,
Hagy táncoljak egy picit,
Mingyá hazamögyök!

Gyék kend haza, édősanyám:
Möghalt mán az édősapám.
Várj fiam, egy kicsit,
Hadd táncoljak egy picit.
Mingyá hazamögyök.

Gyék kend haza, édősanyám:
Most temetik édősapám.
Várj fiam, egy kicsit,
Hadd táncoljak egy picit.
Mingyá hazamögyök.

Gyék kend haza édősanyám:
Eltemették édősapám.
Várj fiam egy kicsit,
Hadd táncoljak egy picit,
Mingyá hazamögyök.

³² *Vargyas* 436. *Kálmány* I, 3. II, 15, 174. *Fölsőváros*, *Szaján*, *Tiszahögyös*. *Tóth* 106. *Szaján*.

MEGCSALT FÉRJ. Egész Európában ismeretes, nyilvánvalóan ponyvai eredetű. A mi szövegeink dallamukkal együtt szorosabb német kapcsolatra mutatnak. Följegyezték *Csókán*, *Verbicán* és néhány meg nem nevezett helyen.³³ A *verbicaít* idézzük:

Kedves feleségöm!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a katona?
Az én ágyamon?

Ágyterítőn sárga gombot,
Ó ki látott mán?
Miúta a nagy magosság,
És e nagy világ!

Ide s tova néz az asszony:
Hun van itt a katona?
Szógállóm a hideg rázta,
Az feküdt oda.

Kedves feleségöm!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a fényös kard
A fogasomon?

Szógállónak pörge bajuszt,
Ó ki látott mán?
Miúta a nagy magosság,
És e nagy világ!

Ide s tova néz az asszony:
Hun van itt a fényös kard?
Szógállóm a tejesköcsögöt
Akasztotta föl.

Kedves feleségöm!
Mi bajod angyalom?
Mit keres itt a köpönyeg
Az asztalomon?

Tejesköcsögön sárga bojtot
Ó ki látott mán?
Miúta az nagy magosság,
És a nagy világ!

Ide s tova néz az asszony:
Hun van itt a köpönyeg?
Szógállóm az ágyterítőt
Ott felejtötte.

Kedves feleségöm!
Mi bajod angyalom?
Bál lösz nálunk még az éjjel,
Ha én akarom!

Ide s tova néz az asszony:
Jaj, az ilyen bál!
Bunkósbot, meg csomós kötél
A sarokba áll!

CINEGEMADÁR (Hol háltál te cinegemadár?) Vargyas szerint „magyar eredetű, lehet, hogy középkori ének.” Inkább Dunántúl terjedt el. Kálmány *Hosszúhát* pusztáról³⁴ jegyezte föl:

Hun háltál az éjjel cinögemadár,
Rúzsám ablakába, gyöngé vilójám!
Mé nem gyüttél be hát cinögemadár?
Féltem az uradtul gyöngé vilójám!

Nincs itthon az uram, cinögemadár,
Lítvai erdőbe hidakat csinál.
Jó lova van annak, hamar hazaér.
Jaj lösz neköm rúzsám, hogyha nálad ér!

Hun háltál az éjjel cinögemadár?
Rúzsám ablakába, gyöngé vilójám!
Mé nem gyüttél be hát, cinögemadár?
Féltem az uradtul gyöngé vilójám!

³³ Vargyas II, 524; Kálmány III, 201. Csóka; Alföldi népballadák 82-85. Hely nélkül, de a szege di tájról; Tóth 104. Verbica.

³⁴ Vargyas II, 520. Kálmány III, 5. Hosszúhát. Szövegünket Vargyas is közli, de a gyűjtés helyét Szolnok megyébe helyezi. Kálmány azonban egy helyen világosan utal rá, hogy „Hosszúhát Horgos községhez tartozó puszta Szeged szőlei mellett terül el. A múlt évtizedben gyűjtésünk alkalmával Szeged-Királyhalomról származott lakosokat találunk rajta.” Kálmány III, XVII.

Nincs itthon az uram, cinögemadár,
Litvai erdőbe hidakat csinál,
Jó lova van annak, hamar visszaér,
Jaj lősz neköm rúzsám, hogyha nálad ér.

Hun háltál az éjjel, cinögemadár?
Rúzsám ágya előtt gyöngé vilójám.
Mé nem gyüttél mellém, cinögemadár?
Féltem az uradtul gyöngé vilójám.

Nincs itthon az uram, cinögemadár,
Litvai erdőbe hidakat csinál.
Ha úgy félsz, minék élsz cinögemadár!
Távozz tülle! Van mán, aki velem hál!

A HALÁLRAÍTÉLT HÚGA (Fehér László). Az országszerte számtalan változatban ismert balladája a szegedi nagytájon — *Pusztaföldvár, Sándorfalva, Törökbecse* — is emlékezznek.³⁵ Nemrégiben följegyzett *szatymazi*³⁶ változata:

Fehér Laci lovat lopott,
A Feketehalom alatt.
Olyat vágott ustorával,
Behallatszik Gönc városba.

Gönc várossa rajta, rajta,
Fehér Laci be van fogva,
Fehér Laci be van fogva,
Vallatásra beszorítva.

Van-é anyád, van-é apád?
Nincsen apám, nincsen anyám,
Csak egyetlen húgocskám van,
Annak neve Fehér Anna.

Fehér Anna möghallotta,
Hogy a bátyja be van fogva.
Lészalad az istállóba,
Az istálló ajtajára.

Fogj be kocsis jó két lovat,
Rakjál rája színaranyat!
Messze útra köll most mönni,
A bátyámat kimenteni.

Jó estét hát, bíró uram!
Hoztam nékőd színaranyat,
Hoztam nékőd színaranyat,
A bátyámat engedd haza!

Nem köll néköm színaranyad,
Csak egy éjre add át magad.
Erre Anna sémmit sē szolt,
Végigsiet a folyosón.

Folyosóruul folyosóra,
Mögy a bátyja cellájába.
Fehér Laci, édös bátyám,
Aluszol-é vagy ébren vagy?

Nem aluszom, ébren vagyok,
Éppen rúlad gondoskodok.

Fehér Laci, édös bátyám,
Hallod, mit mondott a bíró:
Hogy egy éjjel háljak véle,
Kiereszt hónap délre.

Nē hálj azzal a bitanggal,
Az akasztanivalóval!
Lányságodat elvöheti,
A bátyádat léfejezi.

Erre Anna sémmit sē szól,
Végigsiet a folyosón.
Folyosóruul folyosóra,
Mögy a bátyja cellájába.

Fehér Laci, édös bátyám,
Ébren vagy-é vagy möghaltál?
Felelik a többi rabok:
Nē itt keresd a bátyádat,
Nē itt keresd a bátyádat,
Sürü erdő közepibe,
Akasztófa tetejibe.

Erre Anna sémmit sē szolt,
Viszasiet a folyosón,
Folyosóruul folyosóra,
Mögy a bíró szobájába.

Nem átkozlak, nem szokásom,
Mosdóvized vérré váljon,
Mosdóvized vérré váljon,
Törülköződ tüzet hányjon.

Tizenhárom sor patika,
Ürüljön ki a számodra!
Tizenhárom esztendőre
Vigyenek a temetőbe!
Tizenhárom szekér szalma
Rohadjon el az ágyadba!

³⁵ *Vargyas* II, 284. *Kálmány* II, 166. *Törökbecse. Burány* 165, 465. *Jázova, Majdán.*

³⁶ Gyűjtötte *Gémes Balázs* 1965-ben a Bugacra származott Takács Imrétől, aki Szatymazon élő nagynénjétől tanulta. *Kecskeméti Néprajzi Közlemények* I, 20.

A magyar népballada a XIX. század folyamán új helyzeteket, más konfliktusokat fejez ki. „Vessük össze—írja³⁷ Vargyas—balladáinknak legrégebb darabjait, mondjuk a Kádár Katát, vagy a Kőműves Kelement az újabb betyárballadákkal. Azokhoz képest ezek már reális történetek, nincs meg bennük a természetből, a kikerülhetetlen sorsból: az egész ismeretlen világtól való leigázottságnak az az irracionális, szorongó érzése, ami oly tragikussá, föllebbezhetetlenné teszi amazok hangját, oly mélyé érzelmi világát, tömör-művészivé az előadását... egész atmoszférájuk már nem tragikus, hanem legföljebb szomorú.”

Ezekre már sietősebben, szemelvényesen utalunk. Jórészüket a ponyvai eredet, illetőleg a ponyva ihletése jellemzi. Már alig van idejük folklorizálódni. Hiányzik belőlük a művészi sűrítés, az a bizonyos „balladai homály,” amely megköveteli a beleélést, így az érzelmi odaadást, szinte azonosulást. Nincs bennük katharzis, csak szánakozás.

Ezeket az új balladaformákat Vargyas csoportosítja. Beszél ponyvaballadáról, betyárballadáról, új balladáról. Szerintünk azonban egyrészüket nem vált balladaszerűvé. Megmaradt megverselt történetnek, amelyről a történeti énekeknél, jelesül a ponyvairodalom sarjadékainál szólunk bővebben.

A ponyvai eredetű balladák közül a szegedi nagytájon ismeretes a *Pávát őrző lány*, továbbá *A jáger meg a lánya*. A betyárballadánál föltűnő, hogy a leghíresebb betyárnak, a szögedi Rúza Sándornak nincsen jellegzetes balladai portréja, csak néhány epikai, méginkább lírai közhellyel, általánosságokkal rajzolódik meg. A betyársorsot tükröző rabénekekről archaikus előzményeik miatt inkább a történeti éneknél szólunk.

A PÁVÁT ŐRZŐ LEÁNY. Nyilván ponyvai eredetű szövege korai kéziratokban, így a szegedi piaristáknál deákoskodott, literátus hajlamú Fuchs Mihály uradalmi tisztartónak *Óbébán* írt füzetében (1823) maradt fenn: Domokos Pál Péter ismertette.³⁸ Az ismert szövegvariánsok egyikével sem egyezik teljesen. Aligha a nép ajkáról jegyezte le, ponyvanyomatványról másolhatta. Vargyas több változatát említi.

Egy leány a hegyek között,
Tsak egyedül Pávát őrzött.
Jöttek hozzá Jövevények,
Két szép Ifjú Legények.

Szép Leányzó téged kérünk,
Az Erdőben gyere velünk,
Hogy sétálni multságért,
Tisztességes barátságért.

Ha Én veletek elmegyek,
Az pávám nem őrzitek.
Ha az Pávám eltévedne,
A szívem is megrepedne.

Hajtsd Pávát az forrásra,
Ha azt nem bízhatod másra.
Ottan őtet megtalálod,
Nem megy messze majd meglátod.

Hogy elértek az Erdőben,
Leheveredtek az mezőben,
Hogy elfáradt mind leült,
Mély álomba a szűz merült.

Az Ifjak, hogy megláták,
Hogy elaludt megvizsgálták.
Tsókot raktak ortzájára,
ki-ki elment tanyájára.

A szűz, hogy felkelt estvére,
Fülemülék énekjére,
Látván magát az erdőben,
Sír és így szól keservében:

Óh nagy Isten ki lakozol,
Mennyekben, ki ránk vigyázol,
Büntesd őket ostoriddal,
Égből hulló kék lángiddal.

³⁷ Hagyomány és kultúra. Társadalomtudomány 1943, 289.

³⁸ Vargyas II, 595; Szövegünk Domokos Pál Péter, A pávát őrző leány balladája. Ethn. 1959, 460; Nincs nyoma, hogy a szegedi nép hagyományvilágába eljutott, folklorizálódott volna; Vargyas eredményeihez még párhuzamos magyar-német változatot Vargha K., A délkeleti Zselic. Csurgói Könyvtár 17. Csurgó, 1941. 75.

Oh szüzek jól vigyázzatok,
Kik még ezt nem próbáltátok,
Hogy hidjetez Ifjaknak,
Hamis színű beszédjeknek.

A JÁGER MEG A LÁNYA. A tragikus vérfertőzésről szóló ballada föltétlenül ponyvairodalmi, talán éppen *képmutogató* eredetű. Vargyas felsorolása szerint többfelé ismerik.³⁹ Verselése, dallama idegen. Átköltésre vall, bár Vargyas nem tudott hozzá közép-európai párhuzamokat idézni. Sajátos módon a szegedi nagytájon is egyedül csak Fodor Mária *alsóvárosi* paprikahasítólánytól hallottuk és örökítettük meg (1928):

Jó röggelt te kislány — mondá jáger.
Jó röggelt te kislány,
Hun jártál tē ily korán
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Sződröt szőnni gyüttem én — mondá a lány.
Sződröt szőnni gyüttem én,
Szívem jáger gyűjj felém,
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Nem löhet, kutyám ugat — mondá jáger.
Nem löhet, kutyám ugat,
Mondd mög kislány, hogy ki vagy
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Hadd a kutyád ugatni — mondá a lány.
Hadd a kutyád ugatni,
Ketten fogunk mulatni
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Nem löhet, lovam szilaj — mondá jáger.
Nem löhet, lovam szilaj,
Mondd meg kislány, hogy ki vagy
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Kösd a lovat a fáhon — mondá a lány.
Kösd a lovat a fáhon,
Engöm szoríj magadhon
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Nem löhet, frakkom miatt — mondá jáger,
Nem löhet, frakkom miatt,
Mondd mög kislány, hogy ki vagy
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

A frakkodat teridd lē — mondá a lány.
A frakkodat teridd lē,
Heverödjünk münk is lē
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Ejnye kislány, tán vak vagy — mondá jáger.
Ejnye kislány, tán vak vagy,
Hísz tē édöslányom vagy
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

Vödd a pisztolyt kezvedbe — mondá a lány.
Vödd a pisztolyt kezvedbe,
Lújjél a szívembe
Ebbe az erdőbe, ebbe a sűrűbe.

A GYLKOS FÖLADJA MAGÁT (Barna Jani, Balla János). A közismert balladának⁴⁰ sajátos motiválását mutatja egy 1927-ben lejegyzett alsóvárosi változat, Lovászi Mária paprikahasító lány ajkáról, amelyet bevallása szerint *szőregi* lányoktól tanult:

Jaj de szélös, jaj de hosszú ez az út,
Amölikre Barna Jani elindult.
Barna Jani arra kéri a babáját,
Küdjé ki az erdőbe a komáját.

A komája kimögyön az erdőbe,
Barna Jani nagy kést szúr a szívébe.
Enyje Jani, mé cseleködted tē ezt,
Tönkre tötted a szegény életömet.

Csöndbiztos úr, adjon Isten jó napot,
Adjon Isten, Barna Jani, mi bajod?
Nagy a bajom, szívem nyomja a bánat,
Égy kislányé mögöltem a komámat.

³⁹ Vargyas II, 629. A képmutogatókról *Viski K.*, A képmutogató. NNy. 1934, 177. *Takáts L.*, A képmutogató kérdéséhez. Ethn. 1953, 87.

⁴⁰ Vargyas II, 769. Tájunkon is számos változata ismeretes. *Kálmány II*, 174, 175. Szaján, Padé; Alföldi népballadák 156-158. Átokháza, Szeged.

Fájt-ē neköd Barna Jani a szíved,
Mikó ezt a csúnya dógot mögtötted?
Fájt ám bizon, régön vót ellenségöm,
Az a kislány sosē lösz feleségöm.

Barna Jani levelet írt anyjának,
Fehér párnát küdjön feje aljának.
De az anyja azt válaszolta rája,
Gyilkos kezit tögye feje aljának.

Túl a Tiszán faragják mán azt a fát,
Amölikre Barna Janit akasztják.
Fújja a szél fehér üngit, gatyáját,
Más öleli Barna Jani babáját.

Az utolsó két sor változata:

Rajta van mán gyócsüinge mög gatyája,
Rásütött a hajnalcsillag sugára.

*

Az újabb, országszerte ismert balladák⁴¹ szegedi változataira csak utalunk, illetőleg csupán néhányat mutatunk be belőlük.

SZÚCS MARISKA. Mezőcsáti szép sánta lány, akit egy legény a múlt század elején (1822) szerelemfélétségből megölt.⁴² Az eseményt nyomban meg is verselték és elterjedt szerte az országban. A szegedi tájon is több változata ismeretes: *Lőrincfalva*, *Szőreg*, *Alsóváros*, *Ásotthalom*, továbbá több kéziratos szöveg. Mi itt a *Lőrincfalvit* idézzük:

Este van, este van, nyócre jár az óra,
Mindön hajadon lány készül a fonóba.
Szögény Szűcs Kláris is oda indult vóna,
Ha az ég fölötté be nem borult vóna.

Beborult, beborult, be is sötétödött,
A szögény Szűcs Kláris gyászba ötözködött.
Elmönt a fonóba, lőült a lócára,
Kihíttá egy legény csak egy minutára.

Kérdi a gazdasszony: ugyan ki löhet ez?
Feleli a legény: az én kedvesöm ez!
Kihíttá a kertbe, taliányi völgybe,
Taliányi völgybe lészön möghalása.

Mikor egygyet ütött: fénylött a fokosa,
Mikor kettőt ütött: vérbe borította.
Gyertök lányok, gyertök, rajtam segítetök,
Jaj, soha nem gyüvök fonóba veletök!

Elmöntek, fölfogták, lőtötték a földre,
Pirosra festötte a földet is vére.
Lányok, lányok, lányok rúlam tanuljatok,
Hogy írigy legénnyel nē barátkozatok!

⁴¹ „Sirdogáló János”, „Csáki Vilma”, „Bojár Imre”, „Szendrő báró”, „Farkas Julcsa” és több más.

⁴² *Vargyas* II, 761. *Kálmány* II, 7, 216. Szőreg, Terján; Alföldi népballadák 201-206; A szegedi tájról 5, ezeken kívül több kéziratos változat.

Ha fonóba möntök, guzsalyt nő hordjatok,
Mert ha guzsalyt hordtok, így lészön sorsotok.
Hétfőn viradóra eláll a szavatok,
Taliányi völgybe lészön möghalástok.

Írjátok fejfámra, gyászos körösztfámra:
Mindön hajadon lány vigyázzon magára.

A KIIRTOTT KOCSMÁROS CSALÁDJA (Pápainé, Pádvai úr.) 1859-ben a Szolnok megyei Hajlati csárdában többszörös gyilkosság történt, Pápai Mihály kocsmabérlőt és családját ölték meg.⁴³ A ponyvatörténet villámgyorsan folklorizálódott. A szegedi tájon is sok változata ismeretes: *Alsóváros*, *Királyhalom* (Ásotthalom), *Domaszék*, *Csóka*, *Szaján*, *Apáca*, *Simonyifalva*, *Szőreg*. Itt az *alsóvárosi* változatot idézzük:

Jaj de szélös, jaj de hosszú ez az út,
Amölyikön kilenc betyár elindult.
Amölyikön kilenc betyár elindult,
Pádvai úr udvarába befordult.

Pádvai úr adjon Isten jóestét!
Adjon Isten kilenc betyár szöröncsét!
Pádvai úr nő kívánjon szöröncsét,
Még az éjjel kés járja át a szívét.

Pádvai úr amikor ezt hallotta,
Két kezit a fejire kücsolta:
Jaj Istenöm, mit köll neköm hallanom,
Családomat árvaságra köll hagynom!

Fáni lányom eredj lé a pincébe,
Hozzá fő bort a legnagyobb icébe!
Pádvai úr nem köll nekünk a bora,
Hej, csak a szívit tögye lé az asztalra!

Este van mán, nyócat ütött az óra,
Hazaért a Pádvai úr kocsisa:
Jaj Istenöm nem jól van itt a dolog,
Ajtót-kaput tárva, nyitva tanálok!

⁴³ *Vargyas* II, 606. *Tóth* 224, 225. *Szaján*, *Verbica* (2). Több kéziratos változat. A Palásti úrról szóló máshol bemutatott balástyai históriás ének ebből alakult.